

Presència de Girona a la reconstrucció de **Santa Maria de Ripoll**

per
Enric Mirambell i Belloc

Dos fets incideixen a fer recaure sobre Girona una gran part de la responsabilitat en la conservació i restauració dels restes del monestir de Santa Maria de Ripoll. Ens referim a la creació de la província i a la desamortització dels béns eclesiàstics.

No cal insistir en l'artificiositat de la demarcació provincial, ben palesa en el que fa a les comarques del Ripollès i la Cerdanya. Això no fou obstacle perquè la Comissió de Monuments de Girona acceptés la responsabilitat i l'afrontés amb les limitades possibilitats que estaven al seu abast.

Desapareguda la comunitat monàstica i establerta l'organització provincial, la Comissió de Monuments de Girona carregava amb la responsabilitat de vetllar per la supervivència de la joia arquitectònica, tan representativa de la nostra història.

El pas del temps, algunes reformes desafortunades, la fúria destructora de l'home, i l'atenta mirada de l'especulador, havien convertit l'incomparable monument en un munt de runes, que si bé deixava veure encara la seva passada glòria, jeia sota l'amenaça d'una total i definitiva desaparició.

Les dificultats en què es trobà la Comissió de Monuments foren importants i de tot ordre. Com sempre, l'escassetat de recursos econòmics; també la indiferència de molts que haurien hagut de col·laborar; la interferència de competències. I en aquells moments una gran dificultat en les comunicacions. La ja considerable distància que separa Girona de Ripoll, quedava agreujada per la dificultat dels camins, fruit de les condicions geogràfiques i per l'absència de mitjans regulars de comunicació.

Però l'entusiasme d'un grup exemplar de gironins no tenia límits i fou capaç de lluitar contra totes les dificultats. Eren els temps de la Renaixença; de l'activitat intensiva de la Comissió de Monuments, institució de recent creació; més endavant, de la «Asociación Literaria» i de la «Revista de Gerona».

Seguint la relació d'activitats de la Comissió de Monuments (1), la secció de «Noticias» de la «Revista de Gerona» (2), les publicacions de Pellicer i Pagés (3) i l'obra del canonge Barraquer (4), se'ns va presentant tota una ac-

(1) PLA CARGOL, Joaquín. — *Comisión Provincial de Monumentos de Gerona. Un siglo de actuación*. Gerona, 1949-1950.

(2) *REVISTA DE GERONA. Literatura, Ciencias y Artes*. 1876-1895. (Secció de notícies a cada número mensual).

(3) PELLICER Y PAGES, José M.^a. — *El monasterio de Ripoll...* Certamen de la Asociación Literaria de Gerona. Año 1872.

— *Breve resultado de la visita al Real Monasterio de Santa Maria de Ripoll. Presentada a la Comisión de Monumentos*. Gerona, 1875.

— *Santa Maria de Ripoll. Nobilísimo origen de este real santuario, sus glorias durante mil años y su oportuna, conveniente y fácil restauración*. Gerona, 1878. (Una segunda edición muy reformada, Mataró, 1888).

ció en pro de la conservació i restauració de la Basílica i del claustre, fins que les restes del monument retornen a la jurisdicció eclesiàstica, i el Bisbe Morgades de Vic dóna l'empenta definitiva que portarà a la culminació de l'empresa.

Al 1835, en plena guerra civil i com a repercussió de la crema de convents de Barcelona, el monestir de Ripoll fou bàrbarament saquejat i en gran part destruït. La comunitat hagué de dispersar-se. La Desamortització completà i consolidà la desaparició de la comunitat i la secularització dels seus béns. El que durant segles havia estat un monument incomparable i un santuari de la religió i de la pàtria, quedava convertit en un munt de runes; amb unes restes d'edificacions destinades als més variats usos i amb uns terrenys mirats amb avidesa per l'especulació.

Ben aviat, però, es despertà un interès per evitar la total desaparició del que quedava d'aquella joia d'art i aquella relíquia del passat. I es mogué l'activitat per evitar més destrucció i per emprendre fins on fos possible, la reconstrucció.

La possible salvació estava en que per una part la Comissió de Monuments s'encarregués de la vigilància del monument i vetllés per la fidelitat de les obres que s'hi realitzessin. I per altra part calia donar-li un ús que el convertís novament en un fet viu, com havia estat en el passat. Això, una vegada desapareguda la comunitat monàstica, només seria possible si se'l convertia en parròquia.

Des de l'any 1851 la Comissió de Monuments s'ocupa de l'afer. Incorpora el seu sí, i el nomena representant a Ripoll, a l'il·lustre metge Dr. Eudald Raguer, expert en Arqueologia i d'una gran dedicació a tot el que afectava la seva vila de Ripoll.

El Dr. Raguer, recolzat per la Comissió de Monuments promogué la realització de treballs de neteja, recuperació, consolidació. Fins i tot avançà del seu peculi particular quantitats necessàries per evitar la interrupció de les obres.

No era només aquesta la labor a fer; era també necessari defensar les restes del monestir dels interessos particulars i de la sustracció fraudulenta de materials. El Dr. Raguer es dirigí sovint a la Comissió de Monuments perquè aquesta promogué l'acció del Governador de la província i de l'Ajuntament de Ripoll per evitar depredacions que s'intentaven.

La Comissió es preocupava d'obtenir recursos econòmics per anar tirant l'obra endavant, i obtingué quantitats més o menys importants del Ministeri de Foment i de les Diputacions de Girona, Barcelona i Lleida.

Per la seva part el Dr. Raguer obtingué algun diner, poc, del lloguer de terrenys.

Amb aquests migrats mitjans i un gran esforç personal, si bé no s'aconsegueix la reconstrucció, sí es pot evitar el procés de l'obra destructora.

Potser la tasca més important que feren el Dr. Raguer i la Comissió de Monuments, més que l'obra material, fou la de mentalització sobre la importància del monument, el seu valor artístic, històric i moral; i fer destacar la necessitat de la seva pervivència. Sense aquesta mentalització difícilment s'hauria portat a terme l'obra de reconstrucció.

Al 1872 neix l'«Asociación Literaria de Gerona». Anyalment i fins al 1902 celebra un Certamen, coincidint amb els dies de les Fires de Sant Narcís. En el primer d'aquests Certamens obté un important premi un home destacat per la seva vinculació a Ripoll i per la seva estima al monestir, en Josep M.ª Pellicer i Pagès.

El treball que premiaren al Sr. Pellicer és la primera de les seves publicacions referida a Ripoll, i la primera mostra pública d'una sèrie d'actuacions que el convertiran en un dels protagonistes més significats en la conservació i recuperació del monestir.

Pellicer substituirà al Dr. Raguer, quan aquest es veurà impossibilitat d'exercir la seva acció sobre l'obra de reconstrucció.

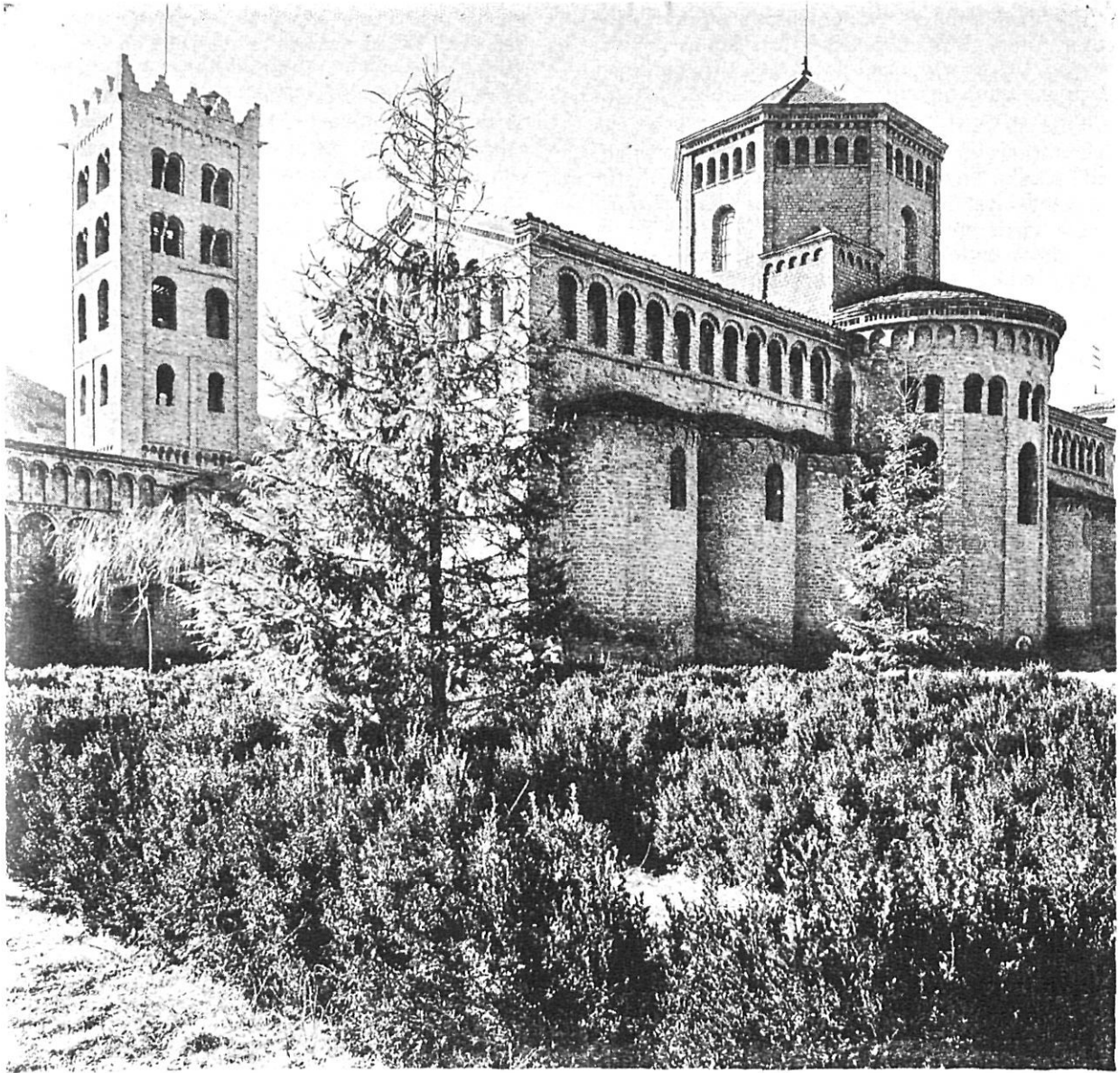
La ja esmentada dificultat de comunicacions entre Girona i Ripoll dificultava l'acció de la Comissió de Monuments. Al 1875 aprofita l'avenç de que el Sr. Pellicer ha de fer-hi un viatge, per encarregar-li una visita d'inspecció. Això donarà peu a un «Informe» que Pellicer dirigeix a la Comissió i aquesta feu imprimir. Per ell es coneixen detalls de l'estat de les obres i de les dificultats que encara faltava vèncer. Novament la guerra dels carlins afectava aquelles comarques i la instal·lació de tropes afectava tota mena d'edificis. El mateix claustre de Ripoll serví per dipòsit de la remunta. Amb tota mena de penalitats i fins i tot exposant-se personalment, el Sr. Pellicer gestiona que es deixi lliure el claustre i pot aconseguir-ho.

A mitjans de març del 1878 la Comissió de Monuments realitzà corporativament una visita a Ripoll, que serví per fer-se càrrec de l'obra a realitzar, i també per tractar amb entitats i particulars que podien tenir interessos afectats per les obres de restauració. L'impressió que s'obtingué de la visita fou optimista. Serví per a llimar aspreses i arreglar qüestions que haurien pogut promoure litigis. Queda, després de la visita, el camí expedit per a la realització de les obres.

Al mes d'agost del mateix any surt publicada l'obra de Josep M.ª Pellicer: **Santa María de Ripoll. Nobilísimo origen de este Real Santuario, sus glorias durante mil años y su oportuna, conveniente y fácil restauración.** La publicació és acollida amb grans elogis i es destaca el fet

(4) BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano. — Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX. 2 vols. Barcelona, 1906.

— Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX. 4 vols. Barcelona, 1915-1917.

La capçalera dels absis de Ripoll fou completada molt lliurement per Elies Rogent, ara fa 75 anys.

que l'autor cedeix els seus drets a l'obra de restauració.

La Comissió obtingué del Ministeri de Foment una subvenció de 8.000 pessetes, que costà Déu i ajuda el fer-les efectives. Per la seva part la Junta local establerta a Ripoll recaptà 3.000 pessetes. Amb aquestes quantitats, que es consideraven bastant importants, l'obra de conservació pogué donar un bon pas.

El 12 de juliol moria el Dr. Raguer i la Comissió anomena a Josep M.ª Pellicer per ocupar la vacant.

Al juny de 1880 es cobraren les 8.000 pessetes consignades pel Ministeri.

Mentrestant l'arquitecte provincial i membre de la Comissió de Monuments, senyor Martí

Sureda Deulovol, anava treballant en el projecte de restauració. Com a premi del seu esforç i dedicació, l'Acadèmia de Belles Arts l'anomenà membre corresponent.

El respecte pel monument no era pas la norma general. Per una part un visitant denunciava que el claustre, que servia de pas per a l'escola establerta en dependències del monestir, era maltractat pels nois, que a cops de pedra trencaven motlures i malmenaven capitells. També es fa notar que algun visitant poc escrupulós s'emportava elements escultòrics i fins i tot arquitectònics. Les inclemències atmosfèriques no afavorien la conservació. Per aquest temps una pedragada afectà considerablement les teulades.

La Comissió de Monuments s'expressava a pcsar remei, fins on podia a tots aquests mals.

Una reial Ordre del 2 de desembre de 1881 aprcbava un projecte de restauració de un import de 29.950 pessetes; de les que s'havien de descomptar les 8.000 consignades anteriorment, dedicades a treballs d'urgència. Notem que tot i havent estat consignades per a treballs d'urgència tardaren tres anys a lliurar-se des de la data de la consignació. La mateixa Ordre encarregava a la Comissió de Monuments la inspecció de les obres, de les que també feia responsable a l'enginyer cap d'Obres Públiques.

Es van realitzant treballs de neteja i de consolidació, que al 1882 permeten descobrir notables sepultures. I poc a poc es va imposant la idea de la total restauració de la Basílica i del claustre i del respecte que havien de mereixer; mentre també, pausadament; però sense defallir, les obres van avançant.

Al 1882 l'Associació Catalana d'Excursions feu una recapta en favor de les obres de reconstrucció. El seu producte l'entregà a la Junta local, de la que era element destacat el Sr. Pere Pellicer, germà del Josep M.^a, tantes vegades esmentat. Sembla que tot això es feu prescindint de la Comissió de Monuments, el que provocà una violenta reacció del membre d'aquesta, en Joaquim Botet i Sisó, que, en la «Revista de Gerona», publicà uns comentaris poc afalagadors per a l'Associació i per a la Junta Local. Això donà peu a una violenta discussió, que recullen les pàgines de la Revista (5), entre el president de l'Associació, el Sr. Botet i el Sr. Pere Pellicer. Com en tota discussió, tots tenien la seva part de raó. La vehemència que palesen no és més que un signe de l'interès que tots ells tenien per la reconstrucció del monestir.

Amb això en Josep M.ª Pellicer havia traslladat el seu domicili a Mataró, i conservà per un temps la seva representació a Ripoll, fins que es veié obligat a deixar-la. El substituï el Dr. Josep Ragner, fill del Dr. Eudald Ragner, que tan destacada actuació havia tingut en els primers temps de la recuperació del monestir.

Després de l'incident entre Pellicer i Botet, la relació entre la Revista de Gerona i Josep M.ª Pellicer, continuà. De manera que en repetides ocasions la Revista fa l'elogi de les activitats d'en Pellicer, del que havia fet per Ripoll, de la vàlua de les seves publicacions. I fins i tot a l'any 1893 serà president del Jurat del Certamen de l'Asociación Literaria. I en l'acte d'entrega de premis pronunciarà un discurs de gran interès per al tema que estem tractant (6).

En les pàgines de la Revista es va veient el curs de les gestions per atribuir a la mitra de

Vic la jurisdicció sobre els restes del monestir. Per fi el 17 de novembre de 1885 la Reial Acadèmia de Belles Arts dóna trasllat a la Comissió de Monuments d'un Reial Decret cedint al Bisbe de Vic el monestir. N'exceptua les dependències que havien estat destinades a casa de la vila i els terrenys convertits en carrers i places. En la cessió hi ha les condicions de que la Basílica es dediqui a parròquia, i que tant l'església com el claustre tinguin sempre la condició de monument nacional, i estiguin subjectes a la vigilància de l'Acadèmia i de la Comissió de Monuments. I s'insisteix que les obres de restauració s'han de portar a cap amb tota diligència. Reconeix la mateixa disposició oficial que tot el fet fins al moment no es pot considerar restauració, sinó tan solament consolidació del que restava en peu i evitació d'una total ruïna.

Una vegada més podem constatar com l'Estat exigeix allò que ell no practica. Mentre condiciona l'entrega del monestir al Bisbe de Vic, a que les obres de reconstrucció es realitzin amb tota diligència; durant una pila d'anys fou insignificant el que el Ministeri realitzà.

Des del moment de l'entrega del monument al bisbat les coses canvien rodonament. La Comissió de Monuments, encara que oficialment tenia l'encàrrec de vigilar el curs de les obres i la seva idoneïtat, en realitat la seva intervenció és pràcticament nulla.

El cas és que el Bisbe Morgades de Vic donà a les obres una empena definitiva, de tal manera que el dia primer de juliol de 1893 era consagrada l'església i s'hi traslladaven les despulles dels Comtes i demés personatges que tenien allí la seva sepultura abans de la profanació i destrucció.

Els actes del primer de juliol revestiren una solemnitat extraordinària, ben digna de la importància del fet. Hi assistiren prelats i autoritats de totes les terres catalanes. Però la representació de Gerona fou molt migrada. La Comissió de Monuments de la província delegà dos dels seus membres perquè la representessin. Però en l'acte notarial de la cerimònia (7), no hi consten; no sabem si és per descuit del notari o perquè no hi varen concórrer.

Una nota a peu de pàgina de l'Acta publicada a la Revista de Gerona, deixa entreveure una mica l'amargor dels gironins que anys i anys havien estat capdavanters en l'obra de conservació i recuperació del monument, i que a l'arribar al seu terme passa quasi desapercibuda la seva llarga, constant i penosa actuació.

La mateixa nota alaba la gran activitat desplegada pel Dr. Morgades, la conveniència de que l'Església emprengui aquest tipus d'obres. Però vol que quedi constància de tot el que abans es va fer i fa notar que sense els treballs realitzats per la Comissió de Monuments l'obra

(5) REVISTA DE GERONA. LITERATURA, CIENCIA Y ARTES. Vol. VI, a. 1882. Pàgs. 185, 305, 351. Vol. VII, a. 1883, pàgs. 28, 58, 190.

(6) PELLICER Y PAGES, José M.^a. — Discurso del Presidente del Jurado del Certamen de la Asociación Literaria. 1893. Gerona, 1894.

(7) REVISTA DE GERONA. Vol. 17, año 1893. pàg. 214.

final no s'hauria fet amb la rapidesa amb què es va fer; o bé ja no s'hauria pogut realitzar perquè el que el 1835 havia quedat del monument hauria anat desapareixent amb els anys d'abandó i de saqueig.

Fa constar que des del 1851 fins al 1884 es gastaren 53.228'33 pessetes. Quantitat ben mi-grada; però que feu possible que les restes es conservessin i no seguissin enrunant-se.

El mateix arquitecte Elías Rogent, autor del projecte definitiu de reconstrucció i que dirigí l'obra en els últims anys, reconeix la important actuació gironina. Copiem les seves paraules: «Por último, necesito hacer especialísima mención de la Junta de Monumentos históricos y artísticos de Gerona y del arquitecto provincial don Martín Sureda, director de las obras durante algunos años, por los acertados servicios que *prestaron a la restauración, realizando los ci-mientos del ala norte del claustro rehaciendo el cuerpo bajo de la galería Este, del todo destruida, y atirantando y restableciendo el techo del primer piso que protegía la pared meridional, salvándola de inminente ruina. Además la misma Junta es digna de consideración y aplauso por haber reconstruido el muro Norte de la nave mayor y terraplenado la parte exterior absidial, devolviendo a los hemisiclos la forma originaria, aparte de otras obras, si bien menos*

importantes, muy apreciables porque han precavido la total ruina del monasterio» (8).

Josep M.ª Pellicer i Pagés en el discurs de 1893, ja esmentat, es lamenta profundament de què en el moment de celebrar la total reconstrucció no es parlés del paper que la Comissió de Girona i els seus delegats hi havien tingut; això sense deixar de reconèixer mai el gran mèrit del bisbe Morgades.

Resumint podríem dir, per acabar, que, fruit d'una arbitrària divisió administrativa, la Comissió de Monuments de Girona es trobà amb la responsabilitat de defensar la integritat del que quedava d'un dels monuments més representatius del nostre país. Que hagué de lluitar contra tota classe de dificultats: guerra civil, incultura dels uns, desaprensió dels altres, manca de recursos, males comunicacions, etc. Però amb tot, es realitzà un treball constant, entusiasta, superant les contrarietats i els obstacles, es pogué salvar el que quedava, consolidar el que perillava perdre's, mentalitzar adequadament, i finalment posar en mans del Bisbe de Vic les restes del monument en unes condicions que feien possible la seva restauració definitiva. Amb això, sinó tot el monestir, cosa impossible, sí una bona part, sens dubte la més noble, tornava a ser un fet viu, dedicat al culte, un testimoni de la nostra història i una peça artística de la més alta qualitat.

(8) ROGENT. Elías. — Santa María de Ripoll. Informe sobre las obras realizadas en la Basílica y las fuentes de restauración. Barcelona, 1887.

